

ŠV. TOMAS AKVINIETIS

TEOLOGIJOS SUMA

PIRMOJI DALIS,
79 KLAUSIMAS APIE MĄSTYMO GALIAS
V–IX ARTIKULAI

Summa Theologiae

First Part,
Question 79 On Intellectual Powers
Articles V–IX

PENKTAS ARTIKULAS

AR VEIKIANTYSIS MĄSTYMAS YRA VISIEMS VIENAS

Į PENKTAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad veikiantysis mąstymas yra visiems vienas.

1. Juk tai, kas nuo kūno atskirta, kūnų dauginimu nedauginama. O kaip teigia ma traktato *Apie sielą* trečioje knygoje (Aristotelis 1990a: 391 [430a 17]), veikiantysis mąstymas yra atskirtas. Vadinasi, žmonių kūnų daugis jo nedaugina, bet visiems jis yra vienas.

2. BE TO, veikiantysis mąstymas daro bendrybę, kuri yra vienis daugyje. Bet vienovės priežastis yra dar didesnė vienovė. Todėl veikiantysis mąstymas yra visiems vienas.

3. BE TO, visi žmonės sutaria dėl pirmųjų mąstymo sąvokų. O jas žmonės gauna per veikiantįjį mąstymą. Vadinasi, visi sutaria dėl vieno veikiančiojo mąstymo.

BET PRIEŠINGAI teigia Filosofas traktato *Apie sielą* trečioje knygoje, kad veikiantysis mąstymas *veikia panašiai kaip šviesa* (ten pat). O šviesa nėra ta pati įvai-

RAKTAŽODŽIAI: mąstymas, galia, aktyvusis mąstymas, siela, atmintis, protas.

KEY WORDS: intellect, potency, active intellect, soul, memory, reason.

riuose apšviestuose daiktuose. Vadinasi, veikiantysis mąstymas nėra tas pats įvairiuose žmonėse.

ATSAKAU, kad atsakymo į šį klausimą teisingumas priklauso nuo to, kas jau pasakyta. Juk jeigu veikiantysis mąstymas būtų ne kuri nors sielos dalis, o tam tikra atskirta esamybė, tai visiems žmonėms būtų vienas veikiantysis mąstymas. Ir šitaip supranta tie, kurie teigia veikiančiojo mąstymo vienovę. Bet jeigu veikiantysis mąstymas yra tam tikra sielos dalis kaip jai priklausanti galia, tai būtina teigti, kad veikiančiųjų mąstymų yra tiek daug, kiek daug yra sielų, kurios, kaip jau minėta (q. 76, a. 2), dauginamos žmonių dauginimu. Juk negali būti taip, kad ta pati skaičiumi galia priklausytų įvairioms esybėms.

Todėl I PIRMAJĮ reikia atsakyti, jog Filosofas veikiančiojo mąstymo atskirtumą įrodinėja tuo, kad galimas (*possibilis*) mąstymas yra atskirtas, nes, anot jo, *tas, kuris veikia, visuomet yra vertingesnis už tą, kuris yra veikiamas* (ten pat). O galimas mąstymas vadinamas atskirtu, nes jis nėra kurio nors kūno organo veiksmas. Ir dėl to paties veikiantysis mąstymas vadinamas atskirtu, o ne dėl to, tarsi jis būtų kokia nors atskirta esamybė.

I ANTRAJĮ atsakytina, kad veikiantysis mąstymas bendrumą daro atitraukdamas nuo materijos. Bet dėl to nebūtina, kad visiems mąstyti gebantiems būtų vienas veikiantysis mąstymas, bet reikia, kad visų mąstymai vienodai sietųsi su tais dalykais, nuo kurių atitraukia bendrybę ir kuriems ta bendrybė yra viena. O tai veikiančiajam mąstymui tinka daryti todėl, kad jis yra nemedžiaginis.

I TREČIAJĮ atsakytina, kad visiems vienos rūšies atstovams bendra iš jų prigimties kylanti veikla, taigi ir galia, kaip veiklos pradas, būdinga ne dėl to, kad yra visiems skaičiumi viena (*eadem numero in omnibus*) galia. O dėl to, kad pirmųjų pažinių dalykų pažinimas yra žmogaus rūšiai būdingas veiksmas. Todėl būtina, kad visi žmonės dalyvautų galioje, kuri yra to veiksmo pradas. Ir toji galia yra veikiantysis mąstymas. Tačiau nebūtina, kad visuose žmonėse toji galia skaičiumi būtų ta pati (*eadem numero in omnibus*). Bet būtina, kad visi ją gautų iš vieno prado. Ir šitaip tas bendras žmonių dalyvavimas pirmųjų suprantamų dalykų pažinime rodo vienovę atskirtojo mąstymo, kurį Platonas prilygino saulei, bet ne vienovę veikiančiojo mąstymo, kurį Aristotelis prilygino šviesai.

ŠEŠTAS ARTIKULAS

AR ATMINTIS PRIKLAUSO MĄSTANČIAJAI SIELOS DALIAI

I ŠEŠTAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad atmintis nepriklauso mąstančiajai sielos daliai.

1. Juk Augustinas traktato *Apie Trejybę* dvyliktoje knygoje rašo, kad aukštesniajai sielos daliai priklauso vien tai, kuo žmonės nuo gyvulių skiriasi (Augustinus 1841b: lib. XII, cap. 2, 2). O atmintį ir žmonės, ir gyvuliai turi, nes ten pat rašoma,

jog kūno joslėmis gyvuliai gali justi kūniškus dalykus ir juos patikėti atminčiai. Todėl atmintis mąstančiai sielos daliai nepriklauso.

2. BE TO, atmintis yra apie praeitį. O praeitį riboja tam tikras laikas. Todėl atminčiai priklausantys dalykai pažinūs tik kaip ribotame laike esantys, tai yra pažinūs per „čia“ ir „dabar“. O toks pažinimas yra ne mąstymo, bet juslių veikla. Vadinasi, atmintis priklauso ne mąstančiai, o tik juntančiai sielos daliai.

3. BE TO, atmintyje saugomos daiktų rūšys, apie kurias aktualiai nemąstoma. O mąstančiojoje sielos dalyje to negali būti, nes mąstymas paleidžiamas veikti galimos mąstyti rūšies išpaudimu (*informatur*). Tačiau mąstymo buvimas veikime reiškia mąstymo veiklą. Vadinasi, mąstymas aktualiai mąsto visa, ką rūšis savyje turi. Todėl atmintis mąstančiai sielos daliai nepriklauso.

BET PRIEŠINGAI rašo Augustinas traktato *Apie Trejybę* dešimtoje knygoje, kad *atmintis, supratingumas ir valia yra viena siela* (ten pat, cap. 11. 16).

ATSAKAU, kad kadangi atmintis skirta saugoti aktualiai nemąstomų daiktų rūšis, tai pirmiausia reikia svarstyti klausimą, ar suprantamumo rūšys gali būti šitaip saugomos mąstančiojoje sielos dalyje, nes Avicena teigė, jog tai neįmanoma (Ibn Sina 1906: 64). Jis sakė, kad juslinėje sielos dalyje jas saugo tam tikros galios, veikiančios kaip kūno organai, kuriuose gali būti saugomos tam tikros, dabar aktualiai nemąstomos rūšys. Tačiau kūno organo neturinčioje mąstančiojoje sielos dalyje egzistuoja vien tai, kas aktualiai mąstoma. Todėl aktualiai mąstoma turi būti tai, kieno panašumas mąstančiojoje sielos dalyje egzistuoja. Vadinasi, anot Avicenos, kai tik kuris nors daiktas liaujasi būti aktualiai mąstomas, iš karto to daikto rūšis mąstyme liaujasi egzistavusi, ir jeigu iš naujo norima tą daiktą mąstyti, tai būtina kreiptis į veikiantįjį mąstymą, kurį jis laikė atskirtąja esamybe, tam, kad suprantamumo rūšys iš jo vėl įtekėtų į pasyvųjį mąstymą. Ir iš dažno kreipimosi į aktyvųjį mąstymą praktikos pats savaime galimybiniame mąstyme pasilieka tam tikras gebėjimas kreiptis į veikiantįjį mąstymą, kurį Avicena vadino mokslo įpročiu. Vadinasi, tokiai situacijai esant, mąstančiojoje sielos dalyje nelieta nieko, kas aktualiai nemąstoma. Toks požiūris Avicenai neleido atminties priskirti mąstančiai daliai.

Tačiau ši nuomonė akivaizdžiai prieštarauja tam, ką teigia Aristotelis. Traktato *Apie sielą* trečioje knygoje jis rašo, kad *kai protas sutampa su kiekvienu savo objektu ta prasme, kuria kalbama apie mokslininką, suaktualinusį savo žinojimą (o tai atsitinka, kai protas gali pereiti į aktualią būseną), tada protas yra tam tikra prasme potencija, skirtinga nuo tos, kokia jis buvo prieš pramokdamas, ar įgydamas žinių* (Aristotelis 1990a: 389 [429b 5]). Tačiau sakoma, kad galimybiniis mąstymas tampa atskirais objektais, nes priima paskirų daiktų rūšis. Dėl to, kad priima mąstomų daiktų rūšis, jis gali veikti kada tik panorėjęs, bet ne taip, kad nuolatos veiktų, nes netgi veikdamas jis tam tikra prasme yra galimybėje, nors kitaip, negu buvo prieš pradėdamas mąstyti, o būtent taip, kaip turintis mąstymo įprotį gali bet kada pradėti aktualiai mąstyti.

Be to, anksčiau minėtas požiūris prieštarauja protui. Juk visa, kas į ką nors priimama, priimama priimančiojo būdu. O mąstymas yra iš prigimties patvaresnis ir nekintamesnis negu kūniška medžiaga. Tad jeigu kūniška medžiaga tuos pavidalus,

kuriuos priima, išlaiko ne tik tada, kai jais aktualiai veikia, bet ir tada, kai liaujasi jais veikusi, tai dar nekintamiau ir patvariau mąstymas priima suprantamumo rūšis, arba iš juntamų daiktų gaunamas, arba iš kurio nors aukštesniojo mąstymo kylančias. Tad jeigu atmintį laikytume tik rūšis saugančia galia, tai privalėtume sakyti, jog atmintis priklauso mąstančiai sielos daliai. Bet jeigu į atminties sampratą įtrauktume tai, kad jos objektas yra praeitis, kaip tai, kas jau praėjo, tai atmintis bus ne mąstančiojoje, o tik atskirus daiktus suvokiančioje juslinėje sielos dalyje, nes praeitis, kaip tai, kas jau praėjo, žymi esatį tam tikro laiko ribose, o tai priklauso atskirų daiktų esaties sąlygai.

Todėl Į PIRMAJĮ reikia atsakyti, kad atmintis, kadangi ji saugo rūšis, nėra mums ir gyvuliams bendra. Mat rūšys saugomos ne tik jutiminėje sielos dalyje, bet labiau jungtinėje, nes atminties galia yra tam tikro kūno organo veikla. Bet ir pats mąstymas rūšis saugo be jokios sąsajos su kūno organu. Todėl Filosofas traktato *Apie sielą* trečioje knygoje rašo, kad *siela yra rūšių talpykla*, bet ne visa, o tik mąstančioji jos dalis.

Į ANTRAJĮ atsakyтина, kad praeitis gali reikšti du dalykus: pažintą objektą ir patį pažinimo veiksmą. Jie abu susijungia juslinėje sielos dalyje, kuri ką nors suvokia dėl to, kad yra veikiamą dabar esančio juntamo objekto, todėl gyvūnas tuo pat metu atsimena jutęs praeityje ir jutęs tam tikrą juntamą objektą. Bet mąstančioje sielos dalyje praeitis yra atsitiktinis dalykas, kuris pats savaime iš mąstomo objekto neatsiranda. Juk žmogų tiek, kiek jis yra žmogus, mąstančioji dalis mąsto kartais kaip esantį dabartyje, kartais praeityje arba ateityje. Bet atsiminimo veiksmas pats savaime [o ne tik atsitiktinai] mąstyme gali būti suvokiamas taip, kaip jutime, nes pažinimas mąstymu mūsų sielai yra atskiras, šiame arba tame laike esantis veiksmas, kuriuo žmogus pažįsta dabar, vakar arba rytoj. Ir tai supratingumui neprieštarauja, nes nors tas pažinimas yra atskiras veiksmas, tačiau jis yra nemedžiaginis veiksmas, kaip jau buvo minėta (q. 76, a. 1). Ir todėl mąstymas, nors jis yra atskiro objekto mąstymas, save pažįsta taip, kaip savo pažinimo veiksmą, kuris yra atskiras veiksmas, esantis arba praeityje, arba dabartyje, arba ateityje. Vadinasi, mąstyme atminties prigimtis, kiek tai liečia praeitį, išsaugoma tuo, kad jis save pažįsta kaip anksčiau pažinusių, bet ne taip, tarsi praeitį pažintų kaip čia ir dabar esančią.

Į TREČIAJĮ atsakyтина, kad suprantamumo rūšys mąstyme kartais yra tik kaip galimybė, ir tokiu atveju sakoma, kad mąstymas yra galimas. Kartais, priešingai, jos yra kaip galutinai išbaigtas veiksmas, ir tokiu atveju sakoma, kad mąstymas aktualiai pažįsta. O kai jos yra viduryje tarp galimybės ir aktualybės, tada sakoma, kad mąstymas yra įprotyje. Ir šitaip mąstymas išsaugo rūšis net ir tada, kai aktualiai nemąsto.

SEPTINTAS ARTIKULAS

AR MĄSTYMO ATMINTIS YRA SKIRTINGA NUO MĄSTYMO GALIA

Į SEPTINTAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad mąstymo atmintis yra viena galia, o mąstymas – kita.

1. Juk Augustinas traktato *Apie Trejybę* dešimtoje knygoje protingai sielai priskiria atmintį, mąstymą ir valią (Augustinus 1841b: lib. X, cap. 11, 17). Tačiau akivaizdu, kad atmintis yra kita galia negu valia. Vadinasi, ji yra kita negu mąstymas galia.

2. BE TO, juntančiosios ir mąstančiosios sielos galių skirtingumo priežastis yra ta pati. O kaip jau buvo minėta (q. 78, a. 4), juntančiojoje sielos dalyje esanti atmintis yra kita galia negu jutimas. Vadinasi, mąstančiojoje sielos dalyje esanti atmintis yra kita galia negu mąstymas.

3. BE TO, pasak Augustino, atmintis, mąstymas ir valia yra viena kitai lygios, ir kiekviena iš kitos kyla. O to negalėtų būti, jeigu atmintis ir mąstymas būtų ta pati galia. Todėl mąstymas ir atmintis nėra ta pati galia.

BET PRIEŠINGAI, atmintis iš prigimties yra rūšių talpykla, arba saugojimo vieta (Aristotelis 1990a: 389 [429a 24]). O šią ypatybę, kaip jau minėta, Filosofas traktato *Apie sielą* trečioje knygoje priskiria mąstymui. Todėl mąstančioje sielos dalyje nėra jokios kitos, išskyrus mąstymą, galios.

ATSAKAU, kaip jau buvo minėta (q. 77, a. 3), sielos galios skirstomos pagal skirtingas objektų prigimtis, nes bet kurios galios prigimtis priklauso nuo to, į ką ji yra nukreipta ir kas yra jos objektas. Taip pat, anksčiau buvo sakyta (q. 59, a. 4), kad jeigu kuri nors galia savo prigimtimi yra nukreipta į kurią nors objektą dėl jo bendrosios prigimties, tai toji galia nėra skirstoma remiantis individualiais skirtingumais, pavyzdžiui, regos galia, kuri savo objektą suvokia pagal spalvos prigimtį, neskirstoma pagal balto ir juodo skirtingumą. Tačiau mąstymas savo objektą supranta pagal bendrą esinių prigimtį, nes galimybiniis mąstymas yra tai, kas gali tapti viskuo. Todėl galimybiniis mąstymas neskirstomas pagal jokių esinių skirtingumus. Tačiau to paties objekto atžvilgiu veikiančiojo (arba aktyviojo) mąstymo galia atskiriama nuo galimybinių (arba pasyviojo) mąstymo galios, nes objekto esatį aktualizuojančios galios privalo turėti vieną šaltinį, o pasyvi galia, kurią veikia aktualiai egzistuojantis objektas – kitą. Ir taip aktyvioji galia su savo objektu siejasi kaip aktualybėje esantis esinys su galimybėje esančiu esiniu, o pasyvi galia, priešingai, su savo objektu siejasi kaip galimybėje esantis esinys su aktualybėje esančiu esiniu. Vadinasi, mąstyme negali būti jokio kito skirtumo, išskyrus skirtumą tarp galimybės ir aktualybės. Todėl akivaizdu, kad atmintis nėra skirtinga nuo mąstymo galia, nes pasyviajai galiai iš prigimties priklauso ir saugoti, ir priimti.

Todėl Į PIRMAJĮ reikia atsakyti, kad nors pirmosios Sentencijų knygos trečiame skyriuje rašoma, kad atmintis, mąstymas ir valia yra trys galios, tačiau tai neatitinka siekio Augustino, kuris traktato *Apie Trejybę* keturioliktoje knygoje aiškiai teigia, kad jeigu atmintis, mąstymas ir valia suvokiama kaip visada esančios sieloje, nesvarbu, ar aktualiai mąstomos, ar nemąstomos, tai atrodo, kad jos priklauso vien tik atminčiai. Tačiau mąstymu dabar vadinu tai, kuo mąstydami suprantame, o valia arba aistra (*amor*), arba meile (*dilectio*) vadinu tai, kas vaikus su tėvais sieja (Augustinus 1841b: lib. XIV, cap. 7, 10). Iš to matyti, kad Augustinas tas tris galias traktuoja ne kaip tris skirtingas galias, bet atmintį supranta kaip sielos gebėjimą išsaugoti, mąstymą – kaip mąstymo veiklą, norėjimą – kaip valios veiklą.

2. Į ANTRAJĄ atsakyтина, kad praeitis ir dabartis gali būti tinkama juntančiosios sielos galių skirtingumo priežastis, bet dėl to, kas jau pasakyta, ne mąstančiosios sielos galių.

3. Į TREČIAJĄ atsakyтина, kad mąstymas kyla iš atminties, kaip veiksmas iš įpročio. Ir dėl to jai prilįgsta, bet ne kaip galia galiai.

AŠTUNTAS ARTIKULAS

AR SAMPROTAVIMAS YRA KITA GALIA NEGU SUPRATIMAS

Į AŠTUNTAJĄ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad samprotavimas yra kita galia negu supratimas.

1. Juk knygoje *Apie dvasią ir sielą* rašoma, jog kai nuo žemesnių dalykų siekiame pakilti iki aukštesniųjų, tai pirmiausia mummyse nubunda jutimas, toliau vaizduotė, vėliau protas, po to supratimas (Alcherus 1841: 786)¹. Vadinasi, samprotavimo ir supratimo galios skiriasi taip, kaip vaizduotės ir proto.

Juk knygoje *Apie dvasią ir sielą* rašoma, jog kai nuo žemesnių dalykų siekiame pakilti iki aukštesniųjų, tai pirmiausia pajuntame, toliau išivaizduojame, vėliau protaujame, galiausiai suprantame (Alcherus 1841: 786). Vadinasi, samprotavimo ir supratimo galios skiriasi taip, kaip vaizduotės ir proto.

2. BE TO, Boetijus knygoje *Apie paguodą* supratimą su samprotavimu lygina kaip amžinybę su laiku (Boethius 2000: 203). O ta pati galia negali būti ir amžinybėje, ir laike. Vadinasi, samprotavimas ir supratimas nėra ta pati galia.

3. BE TO, supratimas žmogų sieja su angelais, o jutimas su gyvuliais. Tačiau žmogaus savybė – protavimas, dėl kurio jis protingu gyvūnu vadinamas, yra kita galia negu jutimas. Tad dėl panašios priežasties jis yra kita galia, o ne angelams būdinga supratimo galia, dėl kurios jie suprantančiais vadinami.

BET PRIEŠINGAI teigia Augustinas trečioje traktato *Pažodinis Pradžios knygos aiškinimas* knygoje, jog tai, kuo žmogus neprotingus gyvūnus pranoksta, yra protas, arba protinga siela (*mens*), arba išmintis, arba tai, kas kitais tinkamesniais žodžiais įvardijama (Augustinus 1841a: lib. III, 20.30). Todėl samprotavimas ir supratimas, ir protinga siela yra viena ir ta pati galia.

ATSAKAU, kad protas ir supratimas žmogui negali būti skirtingos galios. Tai aiškiai matoma išnagrinėjus abiejų veiklą. Juk suprasti – tai tiesiogiai, be išlygų suvokti (pagauti) tiesą, o protauti – tai judėti nuo vieno suprasto objekto prie kito, siekiant pažinti pažinią tiesą². Todėl angelams, kurie tiesą iš prigimties tobulai pažįsta, nereikia judėti nuo vieno pažinto objekto prie kito, nes jie tiesiogiai, be jokio samprotavimo daiktų tiesą suvokia, kaip rašo Dionysijas septintoje traktato *Apie Dievo vardus* knygoje (Dionysius 1897: liber VII, cap. II). Bet žmonės, kaip jau minėta, tiesos pažinimą pasiekia samprotaudami nuo vieno objekto prie kito, todėl ir vadinami protingais. Tad akivaizdu, kad protavimas su supratimu yra siejamas kaip judėjimas su rimtimi, arba įgijimas su turėjimu, iš kurių vienas yra tobulas, kitas netobulas. Ir kadangi judėjimas visada nuo rimties prasideda ir rimtimi pasibaigia,

tai žmogiškasis protavimas tyrimų ir atradimų keliu juda nuo tam tikrų tiesiogiai suprantamų pirmųjų pradų (principų), o sprendimų keliu vėl grįžta atgal prie pirmųjų pradų, su kuriais lygindamas savo atradimus tikrina. Tačiau akivaizdu, kad rimtis ir judėjimas negali būti kildinami iš skirtingų pradų, bet tik iš vieno ir to paties, kaip tai vyksta gamtoje, kur dėl tos pačios prigimties kas nors juda į vietą ir toje vietoje nurimsta. Todėl dar labiau ta pačia galia suprantame ir protaujame. Tad akivaizdu, kad protavimas ir supratimas žmogui yra ta pati galia.

Todėl Į PIRMAJĮ reikia atsakyti, kad tas išskaičiavimas atitinka veiksmų tvarką, bet ne galių skirtingumą. Be to, minėta knyga nėra labai patikima.

Atsakymas Į ANTRAJĮ akivaizdus dėl to, kas jau pasakyta. Juk amžinybė su laiku lyginama kaip tai, kas nejuda, su tuo, kas juda. Todėl Boetijus supratimą prilygino amžinybei, o protavimą laikui.

Į TREČIAJĮ atsakytina, jog kiti gyvūnai yra žemiau žmogaus taip, kad negali pasiekti tokio tiesos pažinimo, kokio protavimas siekia. O žmogus, nors ir netobulai, pasiekia pažinią tiesą, kurią angelai pažįsta. Todėl pažintinė angelų galia priklauso tai pačiai giminei, kuriai priklauso ir pažintinė žmogaus proto galia, bet su pastarąja yra lyginama kaip tobula su netobula.

DEVINTAS ARTIKULAS

AR AUKŠTESNYSIS IR ŽEMESNYSIS PROTAS YRA SKIRTINGOS GALIOS

Į DEVINTĄ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad aukštesnysis ir žemesnysis protas yra skirtingos galios.

1. Juk dvyliktoje traktato *Apie Trejybę* knygoje Augustinas rašo, kad Trejybės vaizdinys yra aukštesniojoje, o ne žemesniojoje proto dalyje (Augustinus 1841b: lib. XII, cap. 4, 4). Tačiau sielos dalys yra jai priklausančios galios. Vadinasi, yra dvi galios: aukštesnysis protas ir žemesnysis protas.

2. BE TO, niekas pats iš savęs neatsiranda. Bet žemesnysis protas atsiranda iš aukštesniojo ir yra jo tvarkomas bei vadovaujamas. Vadinasi, aukštesnysis protas yra kita galia negu žemesnysis protas.

3. BE TO, šeštoje *Etikos* knygoje Filosofas rašo, kad mokslinė sielos galia, kuria siela pažįsta būtinuosius dalykus, yra kita negu spėliojančioji ir protaujančioji sielos dalis ir pradas, kuriuo ji pažįsta atsitiktinius dalykus (Aristotelis 1990b: 170 [1139 a]). Ir šį teiginį jis įrodo argumentu, kad į skirtingų rūšių objektus yra nukreiptos skirtingos sielos galios, o tai, kas atsitiktina, ir tai, kas būtina esti, yra skirtingų rūšių objektai, kaip skirtingi yra irūs ir neirūs daiktai. Ir kadangi tai, kas būtina, tapatu tam, kas amžina, o tai, kas laikina, tam, kas atsitiktina, akivaizdu, jog tai, ką Filosofas vadina moksline ir aukštesniąja proto dalimi, yra ta, kuri, pasak Augustino, skirta amžinų dalykų matymui ir rėmimuisi jais; ir kad ta dalis, kurią Filosofas

vadina protaujančiąja arba spėliojančiąja bei žemesniuoju protu, pasak Augustino, skirta tvarkyti laikinus dalykus. Vadinasi, aukštesnysis protas ir žemesnysis protas yra skirtingos sielos galios.

4. BE TO, Damaskietis teigia, kad iš vaizduotės atsiranda manymas, o vėliau protas, sprendamas, ar nuomonė yra teisinga, ar klaidinga, tiesą nuo melo atskiria (Joannis 1864: liber primus, cap. II). Todėl žodis „protas“ (*mens*) kildinamas iš žodžio „matuoti“ (*metiendo*). Ir tie dalykai, apie kuriuos jau nuspręsta, kad nuomonė apie juos yra teisinga, vadinami suprastais. Todėl spėliojančioji (*opinativum*) dalis, kuri yra žemesnysis protas, skiriasi nuo proto (*mens*) ir mąstymo, kuriuo galima suprasti aukštesnįjį protą.

BET PRIEŠINGAI teigia Augustinas dvyliktoje traktato *Apie trejybę* knygoje, kad aukštesnysis protas ir žemesnysis protas skiriasi tik atliekamais darbais (Augustinus 1841b: lib. XII, cap. 4, 4). Todėl jie nėra skirtingos galios.

ATSAKAU, kad aukštesnysis ir žemesnysis protas taip, kaip juos supranta Augustinas, niekaip negali būti dvi skirtingos sielos galios. Mat jis teigia, kad amžinųjų dalykų matymui ir rėmimuisi jais skirtas aukštesnysis protas juos mato taip, kaip jie yra patys savyje, o jais remiasi iš jų gaudamas savo veiklos taisykles; gi žemesniuoju protu vadinamas todėl, kad yra skirtas pažinti laikinuosius dalykus. Ir šios dvi dalykų, būtent, laikinųjų ir amžinųjų, rūšys su mūsų pažinimu siejamos taip, kad viena yra priemonė pažinti kitą. Mat, pasak apaštalo Laiško romiečiams, atradimų keliu judėdami, per laikinųjų dalykų pažinimą pasiekiame amžinuosius: *Jo neregimosios ypatybės – jo amžinoji galybė ir dievybė – nuo pat pasaulio sukūrimo aiškiai suvokiamos protu iš jo kūrinijų...* (Rom 1, 20). O judėdami sprendimų keliu, per jau pažintus amžinuosius dalykus apie laikinuosius sprendžiame ir remdamiesi amžinųjų dalykų dėsniais juos tvarkome.

Tačiau gali atsitikti taip, kad priemonė ir tai, kas ja naudojantis pasiekama, priklauso skirtingiems įpročiams. Pavyzdžiui, pirmieji neįrodomi pradmenys priklauso supratimo įpročiui, o iš jų daromos išvados priklauso mokslo įpročiui. Todėl kartais atsitinka taip, kad, remiantis geometrijos pradmenimis, daromos išvados kitame (pavyzdžiui, perspektyvos) moksle. Tačiau ir priemonė, ir tikslas priklauso tai pačiai proto galiai, nes proto veiksmas yra tarsi tam tikras perėjimas nuo vieno prie kito, tačiau tas, kuris pereina ir pasiekia tikslą, yra tas pats. Todėl aukštesnysis protas ir žemesnysis protas yra viena ir ta pati proto galia. Tačiau, pasak Augustino, jie skiriasi atliekama veikla ir priklauso skirtingiems įpročiams, nes išmintis priskirtina aukštesniajam protui, o žemesniajam – mokslas.

Todėl Į PIRMAJĮ reikia atsakyti, kad dalimi galima vadinti bet ką, bet koku pagrindu atskirtą. Ir kadangi protavimas skirstomas pagal atliekamas veiklas, tai sakoma, kad jis suskirstytas į aukštesnįjį protą ir žemesnįjį protą, bet ne taip, tarsi jis būtų dvi skirtingos galios.

Į ANTRAJĮ atsakytina, kad žemesnysis protas kildinamas iš aukštesniojo arba yra jo tvarkomas tiek, kiek pradmenys, kuriais žemesnysis protas naudojasi, priklauso aukštesniajam protui ir yra jo tvarkomi.

Į TREČIAJĄ atsakytina, jog tai, ką Filosofas vadina moksliskąja protavimo dalimi, nėra tas pat, kas aukštesnysis protas, nes būtini pažinūs dalykai atrandami net ir laikinuose daiktuose, kuriais užsiima gamtos mokslas ir matematika. Tačiau spėliojančioji ir protaujančioji dalis yra mažiau negu žemesnysis protas, nes ji užsiima tik atsitiktiniais dalykais. Ir negalima be jokių išlygų pasakyti, kad yra viena galia, kuria mąstymas pažįsta būtinuosius dalykus, ir kita galia, kuria jis pažįsta atsitiktinius, nes abi pažįsta tuo pačiu požiūriu, būtent, esaties ir tiesos požiūriu. Todėl ir būtinuosius dalykus, kurie tiesoje turi tobulą esatį, tobulai pažįsta, nes pasiekia pačią jų esmę ir, ja remdamiesi, atsitiktinius dalykus įrodo. O atsitiktinius dalykus pažįsta taip netobulai, kaip netobulai jie turi esatį ir tiesą. Tačiau tobula ir netobula skirsto ne veiklos galia, o jos atlikimo būdą ir, atitinkamai, pradmenis ir įpročius. Todėl Filosofas dvi sielos dalis – mokslinę ir protaujančią – ten postulavo ne dėl to, kad jos būtų dvi skirtingos galios, o dėl to, kad jos skirtingai priima įvairius įpročius, kuriuos jis ten ketino tirti. Juk atsitiktiniai ir būtinieji dalykai, nors jie savo rūšimis skiriasi, sutampa bendruoju esaties pagrindu, kurį supratimas mąsto, ir su kuriuo jie skirtingai – tobulai ir netobulai – siejasi.

4. Į KETVIRTAJĄ atsakytina, jog Damaskietis spėliojančiąją dalį atskiria nuo protavimo ir supratimo kaip skirtingas veiklas, o ne kaip skirtingas galias. Juk manymas reiškia mąstymo veiklą, kuria pripažįstama viena iš prieštaraujančių pusių tuo pat metu būgštaujant, kad teisinga yra priešinga.

O sprendimas arba matavimas (*mensurare*) yra supratimo veiksmas, taikant neabejotinai teisingus pradmenis tiriant duotus dalykus. Kaip tik iš čia paimtas vardas protas (*mens*). O supratimas (*intellegere*) reiškia sprendimą su tam tikru pritarimu.

Literatūra

- Alcherus Monachus Claraevallensis (Augustinus [pseudo]), 1841. *Liber de spiritu et anima. Patrologiae cursus completus*: 779-832. Series Latina. T. 40. Ed. Jacques Paul Migne. Paris. <[https://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0354-0430,_Augustinus,_De_Spiritu_Et_Anima_\[Incertus\],_MLT.pdf](https://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0354-0430,_Augustinus,_De_Spiritu_Et_Anima_[Incertus],_MLT.pdf)> [žr. 2021 01 06]
- Aristotelis. 1990a. *Apie sielą*. Iš senosios graikų k. vertė Vosylius Sezemanas. *Rinktiniai raštai*: 321–405. Vilnius: Mintis.
- Aristotelis. 1990b. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų k. vertė Jonas Dumčius. *Rinktiniai raštai*: 61–273. Vilnius: Mintis.
- Augustinus Aurelius. 1841a. *De Genesi ad litteram libri duodecim, Patrologiae cursus completus*. Series Latina. T. 34. Ed. Jacques Paul Migne. <http://www.augustinus.it/latino/genesi_lettera/index2.htm> [žr. 2021 01 04]
- Augustinus Aurelius. 1841b. *De Trinitate, Patrologiae cursus completus*. Series Latina. T. 42. Ed. Jacques Paul Migne. Paris. <<https://www.augustinus.it/latino/trinita/index2.htm>> [žr. 2021 01 04]
- Boethius Anicius Manlius Severinus. 2000. *Filosofijos paguoda*. Iš lotynų k. vertė Lizeta Lozuraitytė. Vilnius: Alma littera.
- Dionysius Areopagite. 1897. *On Divine names*: 9–66, in *The Works of Dionysius the Areopagite*, tr. John Parker, London: James Parker and Co. <http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0450-0525,_Dionysius_Areopagita,_Works,_EN.pdf> [žr. 2021 01 06]
- Ibn Sina. 1906. *A Compendium on the Soul*, tr. Edward Abbott van Dyck, Verona: Stamperia di Nicola Paderno. <<https://www.gutenberg.org/files/58186/58186-h/58186-h.htm>> [žr. 2021 01 20]

Joannis Damasceni S. 1864. *Expositio accurata fidei orthodoxae*: 790-1228, ed. Michel Le Quien, *Patrologiae Graecae*, T. 94. Ed. Jacques Paul Migne. Paris. <[https://www.documentacatholicaomnia.eu/20vs/103_migne_gm/0675-0749,_Iohannes_Damascenus,_Expositio_Accurata_Fidei_Orthodoxae_\(MPG_94_0789_1227\),_GM.pdf](https://www.documentacatholicaomnia.eu/20vs/103_migne_gm/0675-0749,_Iohannes_Damascenus,_Expositio_Accurata_Fidei_Orthodoxae_(MPG_94_0789_1227),_GM.pdf)> [žr. 2021 01 22]

eu/20vs/103_migne_gm/0675-0749,_Iohannes_Damascenus,_Expositio_Accurata_Fidei_Orthodoxae_(MPG_94_0789_1227),_GM.pdf> [žr. 2021 01 22]

Nuorodos

¹ *Cum ab inferioribus ad superiora volumus ascendere, prius occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, postea ratio, intellectus et intelligentia, et in sumo est sapientia.*

² „Pažinti pažinią tiesą“ (*veritas intelligibis*) yra priešinga juntamai tiesai ir galbūt apreiškštai, kurios žmogus savarankiškai pažinti negali, kitaip tariant, ji yra jam nepažini tiesa.

Iš lotynų kalbos vertė prof. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš *Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae* prima pars a quaestione LXXVII ad quaestionem LXXXIII Textum Leoninum Romae 1889 editum et automato translatus a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit. <<https://www.corpusthomisticum.org/sth1077.html>> [žr. 2020 09 10]